

думку Антонія Радивилівського, обов'язок проповідника полягає в тому, щоб сприяти «направленню звичаїв людських» [10, с. 22]. Для цього проповідник мав знатися на моральній теології [17, с. 178–179], йдеться про так зване «прикладне» богослов'я, або про християнське вчення, «перекладене» мовою практичних настанов, звернених до вірянина у формі конкретних норм, взірців та моделей поведінки [9, с. 5].

Нове духівництво вплинуло на формування та впровадження в життя «нової морально-аксіологічної програми» православної Церкви, що відзначалася раціональністю, докладною розробкою рецептів поведінки в повсякденному житті, які обґрунтовувалися з позицій не лише Віри, але й з розуму, намагаючись узгодити вимоги християнського благочестя та спасіння душі з вимогами «здорового глузду» (буденної свідомості).

Така «нова моральність» мала б слугувати «поправі живота», тобто через вплив на індивідуальну та колективну релігійність корегувати, «рехристиянізувати» суспільну свідомість, постійно заклопотану насущними проблемами, захоплену новими ідеями, розхитану політичними, соціальними та економічними змінами, дещо «секуляризовану» під впливом певного падіння авторитету Церкви внаслідок кризи і релігійної боротьби XVI – першої половини XVII ст.

Тож церковні джерела змушені були активніше заговорити про світську проблематику), від початку «творюючи» теоретичну етику в трактатах з морального богослов'я, а потім впроваджуючи її в масову свідомість через головну ідеологічну зброю Церкви – проповідь, яка мала (принаймні в теорії) бути головним засобом дисциплінування вірян (уже згадуване «направлення звичаїв людських»). Моральне повчання проповідника мало, посиляючись на авторитет Церкви, відповісти не тільки на питання «трансцендентного майбутнього» (наприклад кінця світу чи загробного життя, хоча й вони ще турбують людей), але й на нагальні, «реальні» проблеми та питання, які хвилювали людей, що відчували все більшу значущість «земних» речей, але не хотіли втрачати Царства Небесного й спасіння душі. Тож замість традиційної пасивної «втечі від гріховного світу» першість у соціальній доктрині Церкви займає активне «християнське завоювання світу» (хоча в текстах, а, можливо, й у свідомості їхніх Авторів, ми можемо спостерігати не тільки діалог, але й поєднання й накладання цих підходів один на одного залежно від ситуації).

В проповідях Антонія Радивилівського віддзеркалилися головні тенденції антропологічної та морально-етичної думки України XVII ст. Для моральних приписів, вміщених у проповідях Антонія Радивилівського, характерна детальна розробка правил поведінки християнина в різних життєвих ситуаціях (відносин людини та «соціального світу» навколо

неї), що робить його проповідницьку спадщину надзвичайно вагомим джерелом для вивчення української морально-етичної філософської думки XVII ст.

Розглядаючи належне життя християнина, Антоній Радивилівський звертається до широкого кола філософських морально-етичних категорій (добро, зло, справедливість, милосердя та ін.), що наповнює його повчання глибоким філософським змістом.

З усього згаданого ми можемо зробити висновок про можливість використання таких не специфічно філософських джерел, як церковні проповіді, для дослідження історії української морально-філософської думки. Особа Антонія Радивилівського, типового представника «нового духівництва» (що стало продуктом моголянських реформ), цілком відповідає вимогам тогочасного церковного інтелектуала-філософа, а його проповідницька спадщина має значну філософську складову.

1. *Гаятовський І.* Ключ розуміння / Іоанкій Гаятовський / підгот. І. П. Чепіга. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 53–238.
2. *Гізель І.* Мир с Богом чоловіку / Інокентій Гізель. – К., 1669.
3. *Довга Л. М.* Етика / Л. М. Довга // Історія Української культури в 5 т. – Т. 3. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 635–651.
4. *Довга Л. М.* Свобода волі у проповідях Антонія Радивилівського / Л. М. Довга // Київська Старовина. – 2002. – № 2. – С. 56–60.
5. *Довга Л. М.* Соціальна утопія Інокентія Гізеля / Л. М. Довга // Україна 17 століття: суспільство, філософія, культура. – К.: Критика, 2005. – С. 227–266.
6. *Довга Л.* Штрихи до портрету ректорів Києво-Могилянського колегіуму: Лазаря Барановича та Інокентія Гізеля / Л. Довга // 350-letcie Unii Hadziackiej (1658–2008) / Pod red. T. Chynczevskiej-Hennel, Piotra Krollia i Mirosława Nagielskiego. – Warszawa, 2008. – S. 341–358.
7. *Зема В. Є.* Есхатологічні мотиви в руських проповідях на м'ясопуст (XVI – перша половина XVII ст.) / В. Є. Зема // Соціум. – К., 2004. – Вип. 4. – С. 199–214.
8. *Йосипенко С. Л.* До витоків української модерності: Українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті / С. Л. Йосипенко. – К.: Український Центр духовної культури, 2008. – 392 с.
9. *Корзо М. А.* Образ человека в проповеди XVII века / Корзо М. А. – М.: ИФРАН, 1999. – 190 с.
10. *Крекотень В. І.* Оповідання Антонія Радивилівського / Крекотень В. І. – К.: Наукова Думка, 1983. – 408 с.
11. *Марковский М. Н.* Антоний Радивилівский, южнорусский проповедник XVII века / Марковский М. Н. – К., 1894.
12. *Радивилівський А.* «Вінець Христов...» / Радивилівський Антоній. – К., 1688.
13. *Радивилівський А.* «Вінець Христов...». Рукопис / Антоній Радивилівський. – ІР НБУ ім. В. І. Вернадського, П. Ник м., П. 560, т. 2.
14. *Радивилівський А.* «Огородок...» / Антоній Радивилівський. – К., 1676.
15. *Радивилівський А.* «Огородок...». Рукопис. – Кн. 1 / Антоній Радивилівський // ІР НБУ ім. В. І. Вернадського. – П. Ник. М. П. 560, т. 1, кн. 1.
16. *Сумцов Н. Ф.* Лазарь Баранович / К истории южнорусской литературы XVII века / Сумцов Н. Ф. – К., 1884. – 186 с.
17. *Człowiek Baroku* / Pod red. Rosaria Villariego. – Warszawa, 2001.
18. *Kuczyńska M.* Ruska homiletzka XVII wieku w Rzeczypospolitej (Ewolucja gatunku – specyfika funkcjonalna) / Kuczyńska M. – Szczecin, 2004.

Тетяна Трегубенко

Роль української церковної еліти у розвитку музичного мистецтва XVII–XVIII ст.

У статті досліджується роль української церковної еліти у розвитку музичного мистецтва XVII–XVIII ст. Зокрема, простежується діяльність українських архієреїв у сфері розвитку музичної освіти та церковного хорового співу в Києві, Чернігові, Харкові та Переяславі.

The author researches the role of the Ukrainian church elite in the development of musical art in the 17–18 centuries. In particular, the activity of Ukrainian bishops in the field of musical education and performances of the church choirs in Kyiv, Chernihiv, Kharkiv and Pereiaslav is observed.

Інтелектуальний потенціал України ранньомодерного часу зосереджувався в культурно-просвітницьких осередках, які традиційно перебували під проводом Церкви. Завдяки старанням української церковної еліти була створена відповідна система освіти, в якій важливе місце відводилося навчанню церковного співу. Особливий розквіт в музичній сфері, який спостерігався в цей період, передусім завдячував добре налагодженому музичному навчанню в Києво-Могилянській академії та колегіумах у Чернігові, Харкові та Переяславі.

Метою даної статті є дослідити роль української церковної еліти XVII–XVIII ст. у розвитку музичної освіти та церковного хорового співу у Києві, Чернігові, Харкові та Переяславі. Для цього було залучено спектр друкованих і архівних джерел, які дозволяють прослідкувати адміністративні, у тому числі й кадрові, заходи українських архієреїв у цій сфері, та особистий їх доробок як авторів музичних творів.

Організаторами музичного життя в Академії були насамперед її ректори. Так, першого ректора Академії, згодом Київського митрополита, Іова Борецького кияни шанували й називали «другим Іоаном Милостивим». Він втілював у життя думку про те, що спів і музика є важливими важелями естетичного виховання. Багато зусиль доклав, щоб навчити учнів і півчих правильному церковному співові, викорінити так звану хомонію – розтягування слів за рахунок додавання до них голосних на шкоду мелодії [10, с. 80].

Любив і пропагував музику і ректор Академії, згодом чернігівський архієрей Лазар Баранович, поет і письменник. За часів його керівництва при Київському Братському монастирі було організовано студентський хор, відкрито клас нотного співу та інструментальної музики [10, с. 60].

Ректор Іриней Фальковський, згодом єпископ Чигиринський, Смоленський і Дорогобузький, надав кошти на відкриття нотного класу, який перед тим певний час не функціонував. Він особисто був автором музичних творів, переважно псалмів і кантат [10, с. 557–559].

Очевидно, значною мірою завдяки керівництву Академії тут сформувалася, як вважає дослідниця української музичної культури О. Цалай-Якименко, ще у XVII ст. сформувалася окрема київська школа музики, яка мала дві послідовні стадії розвитку: ранній киево-братський, який тривав близько двох десятиліть (1615–1632), та зрілий – киево-могилянський, що припадав на 30–50-ті рр. XVII ст. [14, с. 38, 43].

Крім київського академічного осередку, представники української церковної еліти, передусім найвищого сану, опікувалися розвитком музичної освіти та хорового співу у своїх місцевих архієрейських резиденціях. Слід відзначити, що до обов'язків українського архієрея традиційно входило забезпечення діяльності довіреного навчального закладу, його матеріального становища, учнівського і викладацького складу. На практиці єпископ у тісному контакті з ректором керував навчальним процесом – видавав інструкції щодо змісту і порядку навчання, затверджував розклад занять, вводив нові навчальні предмети, контролював звільнення учнів і т. і.

Так, вищезгаданий ректор Академії, згодом архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський Лазар Баранович (1657–1693), використовуючи набутий у Києві досвід, у своєму архієрейському осідку в Чернігові започаткував хорову капелу, якою керував С. Пекалицький, утримував церковний хор власним коштом, для якого особисто писав музику – псалми й кантати [10, с. 60].

Наступник Лазаря Барановича Чернігівський архієпископ Іоанн Максимович (1697–1711) також опікувався розвитком

музичного осередку при Чернігівському архієрейському домі. Новий етап цим процесам надало започаткування ним Чернігівського колегіуму у 1700 р., де учні навчалися також музичної грамоти. Як вказував дослідник О. Васюта, тут «велос викладання музики, був хор, оркестр» [2, с. 163].

Чернігівські архієпископи сприяли розвитку мандрівного студентства, яке базувалося на українських музичних традиціях. Так, ще на ранній стадії діяльності колегіуму архієпископ Антоній Стаховський (1713–1721) дозволив бідним учням «миркования и спевание» – «пение духовых песен». Влітку студенти старших курсів мандрували Україною, виконували п'єси, окремі сценки чи діалоги, співаючи канти, щоб заробити на хліб.

Певні дані про окремих чернігівських співаків та музикантів цього часу подає дослідник українських впливів на російську культуру К. Харлампович. Він, зокрема, зазначає, що Чернігівський архієпископ Іоанн Максимович 1703 р. під час поїздки в Москву взяв з собою регента Івана з 4-ма півчими, а отримавши в 1711 р. переміщення на Тобольську митрополичу кафедру, взяв з собою 4 співаків з Чернігова: баса Федора, тенора Дем'яна, альтів Андрія та Василя. Його наступник і на Чернігівській, і на Тобольській кафедрі Антоній Стаховський за свої власні кошти також викликав співаків з Чернігова [13, с. 548].

Про поширення хорового церковного співу Чернігівської єпархії у першій половині XVIII ст. свідчить її історико-статистичний опис, за яким відомо, що у 1737 р. при Чернігівській кафедрі було 15 півчих [8, с. 103–104].

Церковний музичний осередок Слобожанщини також постійно перебував у центрі особливої уваги місцевих, белгородських преосвящених.

Він гуртувався при Харківському Покровському монастирі, де з 1726 р. став діяти колегіум, започаткований єпископом Єпифанієм Тихорським (1722–1731) за київським зразком на основі Белгородської архієрейської школи. З початком діяльності навчального закладу з'явився перший церковний хор з учнів колегіуму, яким керував особисто його засновник.

Співав цей хор виключно в Покровській колегіумській церкві. Згадок про нього збереглося небагато, але наскільки він був професійним, можна судити з того, що півчих, учнів колегіуму, а також регентів, керівників хору, неодноразово викликали в столичні міста Російської держави для придворної хорової капели та монастирських хорів [13, с. 837; 14, арк. 3].

Крім засновника колегіуму Єпифанія Тихорського велику увагу розвитку хорового співу в Харкові надавав Белгородський єпископ Аггей Колосовський (1774–1786). Белгородський єпископ Аггей Колосовський (1774–1786). Своїми указами він намагався віднайти у своїй єпархії для архієрейського хору найкращі голоси. Так, його указ про набір архієрейських півчих від 16 серпня 1779 р. проливає світло на деталі цього процесу, ставлення до нього архієрея і місцевого духовенства. В указі, зокрема, значилось: «Его преосвященство, разсуждая что ныне в состоящей при доме архієрейском певческой капелле в разных голосах немалый находится недостаток, определил: избрав способных к тому и знающих совершенно доброту и различие голосов из священников или приичетников отправитъ в разные по росписанію тракты с инструкціями, коим, по прибытіи в каждое духовное правленіе, истребовав от духовных правленій о священно церковно-служительских детях с показаніем лет без всякой утайки ведомости, отправитъся по оным селеніям и самолично таковых священно и

церковно-служительских детей осмотреть и в голосах каждого испробовать...» [11, с. 212–213].

Збереглися архівні дані про одного з співаків єпископського хору, якими були переважно учні Харківського колегіуму: «1781 года февраля 23 дня по данным Его преосвященству дому Его Преосвященства певчій і в Харьковском колегіуме ученик школы риторики Максим Мощенков прошеніем о увольнении его от показанной певческой капеллы в дом и о выдаче от оногo колегіума атестата прошенію Его преосвященства разсмотренію, на котором прошенію резолюція Его преосвященства учинена таковая: учинить по оному прошенію и Харьковского колегіума консисторіи учинить о том» [16, арк. 1].

Відомо, що нотний спів вивчався і у філіях колегіуму. Так, у влаштованій 1738 р. єпископом Петром Сміличем латинській школі у Белгороді учителем співу був тенор Фома Гурбаровський [13, с. 721].

Налагодження професійного хору в Харкові також значною мірою завдячувало місцевим преосвященним. Так, архієпископ Феоктист Мочульський (1787–1818) розробив спеціальну програму прийняття високоповажних гостей, в якій поважна роль відводилася церковному хору: «В день тезоименитства светлейшего князя должен был быть в Коллегиуме акт по такой программе: 1) при входе в богословскую аудиторию певчие поют кант; 2) после канта российская речь для посетителей; 3) кант; 4) большая речь перед диспутами; 5) кант во время раздачи тезисов; 6, 7, 8) словопрения, разговоры и кант; 9) разговор двух лиц; 10) ода; 11) разговор трех лиц; 12) благодарный кант.» [7, с. 5].

Саме на часи архієпископського правління Феоктиста Мочульського припадає діяльність в Харкові уже відомого на той час композитора А. Л. Веделя. За неповних два роки короткого, але плідного перебування в Харкові Ведель організував новий намісницький хор і оркестр, викладав спів і музику в училищі при Харківському колегіумі. Водночас продовжував і творчу працю – написав 3 концерти: «Воскресни Боже» та «Услыши Господи глас мой» та «Проповедника вери, слугу Андрея восхвалим» – двохорийний концерт. Концерти Веделя вивчалися й виконувалися у Харківському колегіумі та у місцевих храмах [10, с. 102–104].

За аналогією з Харківським та Чернігівським культурно-просвітницькими осередками церковне музичне життя Переяслава зосереджувалося при архієрейській резиденції – в Переяславському Борисоглібському монастирі. Навчання музичній грамоті відбувалося в заснованому єпископом Арсенієм Берлом 1737 р. Переяславському колегіумі. Відомо, що нотному співу в Переяславській семінарії починали навчати з класу синтаксими [4, с. 748].

Відомий дослідник українських церковних впливів на Росію К. Харлампович, подаючи переліки українців, які у XVII–XVIII ст. перебували в Росії, під 1727 р. згадує співака цариці Катерини Олексіївни Леонтія Ливчинського, який жив раніше у переяславського єпископа Кирила Шумлянського. Звідси також дізнаємося, що єпископ Іоаким Струков, їдучи в 1730 р. з Переяслава до себе у Вороніж, взяв з собою співака та бандуриста, проте їхніх прізвищ не наводить [13, с. 822, 837].

Дослідники Переяславського колегіуму ще у XIX ст. згадували про указ Переяславського єпископа Гервасія Лінцевського 1758 р., яким він зобов'язував місцевих священників готувати своїх дітей до вступу в семінарію – навчати їх грамоті і церковному співу: «Понеже епархії здѣшной священники дѣтей своих мужеска полу присылают в

семинарью к наученію славено-латинскаго языка, не обучив прежде русской грамоте, и в случаях употребленія к чтенію и пенію крайне неискусны, ... для того повелѣваем ко всѣм здешней епархії протопопам с духовной консисторіи послать указы, с тѣм, дабы всякому сельскому священнику сынов своих содержать в страхе, в домах изобучать – сначала слогов псалтыри, ирмолойя, писанія, чтенія по книгам и устава церковнаго, и когда того достигнут, тогда в семинарии представлять непременно» [4, с. 743].

Велика кількість архівних документів під 1780 роком [17; 18, арк. 1, 3]. засвідчує, що тогочасний єпископ Переяславський і Бориспільський Іларіон Кондратовський (1776–1785) виявляв особливу турботу про розвиток хорового співу у своїй резиденції. Багато даних про хористів Переяславського музичного осередку у другій половині XVIII ст. дають документи Переяславської духовної консисторії. Так, «доношеніє» сина священника церкви м. Переяслава Степана Стефановича від 11 червня 1780 р. засвідчує його бажання стати співаком єпископського кафедрального хору. У своєму проханні він вказував, що «он Степанович при вокальной Его Преосвященства музикѣ служить желает, как и доношеніем Его Преосвященства просил, не с каковою либо надеждою, но чтоб точію обучиться той музикѣ А быть желает на таком содержаніи, как и протчіе пѣвчіе находятся; или как от Его Преосвященства повелено будет, предает себя в архипастирское благопризреніе; в монашество же, хотя и овдовелой, быть не желает» [19, арк. 2].

З іншої справи того ж фонду відомо про відправлення двох співаків Переяславського єпархіального хору Андрія Максимовича і Данила Пономаревського в розпорядження Новгородського і Санкт-Петербурзького єпископа Гавриїла: «По словесному преосвященного Іларіона Епископа Переяславского и Борисполского... опредѣленію съ вельніемъ находящихя при вокальной Его Преосвященства музыки двоихъ пѣвчихъ протопопії Басанской, мѣстечка Басанѣ діакона Іоанна Максимовича сына его Андрея и градскія переяславскія петропавловскія церкви пономаря Онисима Глобенка сына его Даниїла отправить къ члену Святѣйшого Правителствующего Синода Высокопреосвященнѣйшему Гавриїлу архієпископу Новгородскому и Санктпѣтербургскому» [18, арк. 1]. Вони й були відправлені 16 вересня 1780 р. і на проїзд їм дано 25 крб. з архієрейської казни. З тієї ж справи відомо, що Андрій Максимович навчався в Переяславській семінарії «латинскому языку по школу граммматику» [18, арк. 3].

Отже, вищенаведені документи свідчать, що за часи архієпископського правління Агея Колосовського діяльність Переяславського музичного осередку помітно активізується.

Оцінюючи роль української церковної еліти в розвитку музичного мистецтва в Україні, важливо зазначити, що багато її представників безпосередньо були авторами музичних творів. Як вказують сучасні дослідники, на той час великого поширення в Україні, зокрема в київських церковних осередках, набуло аматорське komponування: у писанні кантів, псалмів вправлялися не тільки школярі, дидаскали, а й професори Києво-Могилянської академії, вищі церковні ієрархи. Відомо, що складав канти Єпифаній Славинецький – знаменитий вчений, що викладав у 40-х рр. у Києво-Могилянському колегіумі. Вважають, що найдавніша пам'ятка, у якій зафіксовано особливості «київського пінія» 50-х рр. XVII ст. – трактат «О пінії Божественном» – належала перу Є. Славинецького [14, с. 38, 43].

Особисто писав музичні твори (архієпископ Чернігівський і Новгородсiверський Лазар Баранович. Відомо, що один із рукописних Ірмологiонiв початку XIX ст. (зберiгається сьогоднi у Львiвському iсторичному музеї) мiстив Херувимську пiсню його авторства [10, с. 60] Існують також вiдомостi про поширення створених ним кантiв i псалмiв [10, с. 59–60].

Вiдомо також, що Димитрiй Туптало – майбутнiй митрополит Ростовський i Ярославський – за час перебування в Чернігiвському культурно-просвiтницькому осередку написав низку поетичних кантiв, якi пiзніше увiйшли до антологiї духовної пiснi «Богогласник», що засвiдчує їх широку популярнiсть [20, с. 49].

Нами виявлено, що в Інституті рукопису НБУВ зберiгається текст музичного твору «Канон пам'ятi ради смертної ко Пресвятої Богородицi!», автором якого був один з харкiвських преосвященних – єпископ Белгородський Іустин Базилевич [9]. Вивчення особливостей цього твору у майбутньому може дати можливiсть, з одного боку, доповнити iснуючi вiдомостi про жанр «канону» у музичному мистецтвi, а з iншого – охарактеризувати популярну для тогочасної творчостi богородичну тематику.

Дослiдження тематики музичних творiв виявляє, що крiм Пресвятої Богородицi популярними були також життя i чудеса Св. Великомученицi Варвари. На початку XVIII ст. Київський митрополит Іоасаф Кроковський склав «Акафист Св. Великомученицi Варварi» i постановив виконувати його щотижня у вiвторок перед лiтургiєю. [3, с. 34] Виданий 1698 р. у Києво-Печерській друкарнi 1698 р., твір був надзвичайно популярним i витримав у XVIII аж 27 перевидань: 1698 р., 1728, 1737, 1739, 1741, 1746 та iн. [6]. Про велике поширення Акафистiв українського друку свiдчить та обставина, що пiд час перебування в Києві імператрицi Єлизавети керiвництво Києво-Печерської лаври вручило їй у подарунок 54 книги печерського друку, у тому числi 2 «Акафиста св. Варварi» i 2 Акафиста св. Миколаю [1, с. 98–99].

Нотнi записи таких творiв практично не збереглися. Тому дуже цiнною є iнформацiя про iснування таких записiв. Існує згадка, що на додаток до першого пiдручника з риторики, створеного в Чернігiвському колегiумi, – курсу риторики «Clavis scientiarum» («Ключ знання») 1708 р., його автор, перший префект колегiуму Антонiй Стаховський написав драматичний твір «Провiщення риторської Сивiлли», два вiршованi твори на честь Марса i кант на честь св. Катерини [12, с. 73]. Кант на честь св. Катерини спiвався студентським хором Чернігiвського колегiуму. Дослiдники ще в кiнцi XVIII столiття зазначали про iснування нотного запису цього канту [5, с. 289].

Вищенаведений матерiал засвiдчує вагому роль української церковної елiти у розвитку музичної освiти та церковного хорового спiву в Українi XVII–XVIII ст. Керiвники Києво-Могилянської академiї з вищого духовенства були безпосереднiми органiзаторами музичної освiти в Києві, що послужило зразком для започаткування вiдповiдних класiв у колегiумах у Черніговi, Харковi та Переяславi. Порiвняння адмiнiстративних i кадрових заходiв українських архiєреiв щодо започаткування i налагодження при своїх резиденцiях осередкiв хорового церковного спiву свiдчить, що важливу роль при цьому грало особисте зацiкавлення того чи iншого iєрарха, особливо у тому випадку, якщо вони самi виступали творцями кантiв, канонiв, акафистiв та iнших музичних творiв.

1. Аскоченский В. Киев с древнейшим его училищем Академиею. – Ч. 2. – 567 с. 2. Васюта О. Музичне життя на Чернігiвщинi у XVIII–XIX ст. / О. Васюта – Чернігiв, 1997 3. Голованский Евстратий, иеромонах. Киево-Златоверхо-Михайловский первоклассный и его скит Феофания. – К., 1878. 4. Демидовский В. Краткий очерк состояния Переяславско-Полтавской Семинарии со времени основания ее (1738 г.) до преобразования в 1817 г. / В. Демидовский // Полтавские епархиальные ведомости. – 1888. – Часть неофициальная. – С. 735–776. 5. Докучаев Н. Первые годы существования Черниговской семинарии (1700–1712 гг.) / Н. Докучаев // Черниговские епархиальные известия. Прибавления. – 1870. – № 16. – С. 283–310 6. Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародрукiв, виданих на Українi. – У 2-х томах, 3-х книгах. – Львiв, 1981, 1984., Кн. 1, ч. 1, 2. 7. Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – Т. 1. – Харьков, 1852. – 322 с. 8. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Кн. 4. – Чернигов, 1873. 9. Інститут рукопису НБУВ. – Ф. 301, № 336п. 10. Києво-Могилянська академiя в iменах. XVII–XVIII ст. Енциклопедичне видання / Упор. З. І. Хижняк. За ред. В. С. Брюховецького. – К., 2001. 11. Лебедев А. С. Белгородские архиереи и среда их архипастырской деятельности / А. С. Лебедев. – Харьков, 1902 12. Травкіна О. Чернігiвський колегiум / О. І. Травкіна // Український iсторичний журнал. – 2000 – № 5. – С. 68–77. 13. Харлампович К. В. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь / К. В. Харлампович. – Т. 1. – Казань, 1914. 14. Цалай-Якименко О. Київська школа музики XVII столiття: Київське пiнiє. Київська нота. Київська граматика. – К., 2004. 15. ЦДІАК України. – Ф. 1973, оп. 1, спр. 49. 16. ЦДІАК України. – Ф. 1973, оп. 1, спр. 336 17. ЦДІАК України. – Ф. 990, оп. 1, спр. 1450. 18. ЦДІАК України. – Ф. 990, оп. 1, спр. 1451; 19. ЦДІАК України. – Ф. 990, оп. 1, спр. 1453. 20. Шевчук В. Спiвцi музи рок-соланської в Черніговi. Києво-чернігiвський осередок поетiв другої половини XVII та першої половини XVIII столiття / Валерiй Шевчук // Чернігiвські Афіни / упорядкування, передмова А. Макарова. – К.: «Мистецтво», 2002. – С. 44–56.

Ярослав Фоцан

Українські архієреї Могильовської єпархії: сутність і перспективи дослідження

У статті проаналізовано нинішній стан вивчення життя та діяльності єпископів Могильовської єпархії українського походження у XVI–XVIII ст. Розглянуто їх роль у духовному та культурному житті білоруського народу як носіїв українських традицій. Окреслено основні перспективи подальших досліджень з даного питання.

This paper examines the current study of the life and activity of the Ukrainian-born bishops at the Mohylyov Eparchy in the 17th – 18th centuries and their role in the spiritual and cultural life of the Belarusian people as bearers of the Ukrainian traditions. It also outlines the basic recommendations for further research on the subject.

Окрема Могильовська православна єпархія виникла у 1632 році шляхом виділення зі складу Полоцької єпархії. Протягом значного часового проміжку, починаючи з 30-х

років XVII ст. і закінчуючи 70-ми роками XVIII ст., вона залишалась єдиною православною єпархією на території Речі Посполитої.